

„Egyesség nélkül Hunnia semmi”

„A legnagyobb magyar” jelzőt Széchenyi István grófnak politikai ellenfele, Kosuth Lajos adta. Egyességre persze a Batthyány-kormány tagjaiként sem jutottak. Ady Endre „poéta Széchenyivé” szeretett volna válni, egyszerre Vészi József és Bartha Miklós. A fiatal Németh László a magyar szellemi erők organizátorának jelentkezett. (Tudjuk, Osvát sem rajongott az ötletért.) Illyés egész élete és életműve erről szólt. Csoóri Sándor beleszületve a népi-urbánus vitákba, szerette volna összebékíteni a városi-polgári liberális és a népnemzeti legjobbakat – reménytelenül. Pedig párbeszéd kell. Századok óta idézzük Zrínyi Miklóst parancsát: „Ne bánts a magyart!”, s tegyük most hozzá Csoóri Sándor szavait: „Magyar, Te se bánts a magyart!” 2021-ben minden nemzetünk sorsán töprengő magyarnak jó szívvel ajánlhatom, készítse el a Csoóri által gyakran emlegetett „robinsoni leltárt” (a hajótörés rossz volt – az jó, hogy életben maradtam stb.).

Ama harminc évvel ezelőtti rendszerváltoztatás idején a népnemzeti erők hatalomba ágyazottságáról így ír ifj. Fekete Gyula 2016-ból visszatekintve *Kellenek-e további fékek és ellensúlyok* című kiadványunkban: jelenlétük „csak a parlamentre és a végrehajtó hatalom csúcsaira korlátozódott: Túlélési esélyeik választási vereség esetén jóval csekélyebbek voltak, mivel választásoktól független hatalmi pozíciókkal, visszavonulási, túlélési posztokkal – például a gazdasági élet, a média vagy a tudományos élet területén – alig rendelkeztek. Esélyeiket az is rontotta, hogy a közvélemény előtti felelősségük az ország helyzetéért aránytalanul nagyobb volt, mint amennyi befolyásuk volt az események alakulására.” 2010 után megnőtt a cselekvési tér, de megnőtt a felelősség is.

Azt tanultam, hogy a győztesnek nagylelkűnek kell lennie, vigyázni szavahihetőségére, s törekedni tévedései korrekciójára, „mert hibáink legjobb menlevele, ha elismerjük őket” (Németh László). Végül is az ember szolgálni jött a földre, és nem uralkodni, Isten pedig csak az erkölcs és szeretet kérdésében szólt személyesen, a többit eszünkre, szívünkre bízta. Nagy dolog, és a nemzet

élni akarását erősíti, amit a jövőért, családjainkért, a gyermekekért tett a kormány, nagy dolog, amit a határainkon kívül élő magyarok összefogásáért tett, és nagyon helyes, hogy Trianon gyásznapiját már évekkkel ezelőtt a „nemzeti összefogás napjává” tette. „Mert egy vérből valók vagyunk.”

„Halj meg már bennem, te civódó magyar!
Nézzek immár nagyobbakra is!” (Ady)

De hát mik is azok a „nagyobbak” 2021-ben?

Például az a tény, hogy van koronavírus. Foglaljunk itt rögtön állást: valóban világjárvány, a lassan kétmillió halottjával – közülük e sorok írásakor – tízezer magyar, s ezzel a WHO összesítése szerint az egymillió főre eső halálesetek számát tekintve a 16. helyen vagyunk. Indokolt, hogy várjuk az oltásokat a veszélyeztetett csoportok önkéntes jelentkezői számára.

A klímaváltozás. Önálló környezetvédelmi minisztérium híján még fontosabb volna minden civil csoportosulás véleményét meghallgatni, s a döntéshozók elé tárni. Fordítsunk figyelmet arra is, hogy már két éve áthaladt egy hajó az Északi-sarkon, amely a jégolvadás miatt hajózhatóvá vált.

A migráció. Az a 2015 óta déli határainkat védő kerítés az Európai Unió határait védi jog- és kötelességszerűen, eredményesen. Más kérdés, hogy a hamarosan már 8 milliárd embernek otthont adó Földünk afrikai kontinenséről (ahol tizennyolc év az átlagéletkor) nem százezrek, hanem százmilliók keresnek nem pusztán jobb életet, hanem egyszerűen életet. Őket szülőföldjükön kell segíteni. Európába érkezésükre láthatólag egyetlen európai állam sincs felkészülve. A volt gyarmattartó angolok, franciák, belgák, hollandok, spanyolok, portugálok, olaszok sem. Ugyanakkor a világon ma is legüldözöttebb vallás, a kereszténység híveként – miközben féltjük hazánk és Európa kulturális értékeit – tudjuk, szenvedő embertársainknak segíteni kell.

A mi térségünk nagy kérdései között ott van – és ezt a Brüsszelben, Strassburgban viaskodó nyugati politikusok, s eddigi megszólalásaik, és tetteik alapján a jelenlegi hazai ellenzéki pártpolitikusok sohasem fogják úgy érzékelni, mint a közép-európai államiságok ezeréves értékeit féltők –, hogy a világpolitika változásai-ban számunkra állandóság, hogy a szomszéd Bécs mellett és helyett Berlin és Moszkva határozta meg Közép-Európa nemzeteinek sorsát századok óta.

Az igazán nagy kérdés, hogyan egyeztethetők össze az egyéni és közösségi érdekek? Matolcsy György írt arról, hogy „a lengyelek erős nemzettudattal, erős érzelmi és vallási forrásokkal, hatékony állami és üzleti eszközökkel egy új középhatalmat építenek a németek és oroszok között, amerikai szövetségben”. (Látjuk megosztottságukat, de ez korántsem olyan, mint a mienk.) A bonum commune, a közjó elfogadása – úgy tűnik – számunkra nehezebb, mert az egyéni és a közösségi értékrend ellentétes válaszokat sugall.

A miértre a választ én nem a turáni átokban, hanem a bizantinizmus bennünk élő maradványaiban keresem. A bizantinizmus nem pusztán „folklór” (ismerjük a csaló róka történetét, a balkáni népmesék ügyes csalójáét, a követendő gondolkodást és cselekvést jelképező, mindenki eszén túljáró rókaét – szemben a magyar népmesék tisztaszívű, igazságkereső hőseivel, akik a diadalt becsületos küzdelemben vívják ki) és nem is pusztán „történelmi” múlt, hanem „velünk élő jelen”.

Ha Bethlen Gábor meghal, amikor Lippát és Solymost átadta a töröknek, ma a legnagyobb nemzetárulónak tartanánk – de ezzel teremtett aranykort Erdélyben, mert tudta, hogy a török két napi, Bécs tizenkét napi lovaglásnyira van Kolozsvártól. „Nép és vezetők közt egy kis rokonság, a vezetők fejében egy kis tájékozódás s néhány világos gondolat: az erdélyi magyarság ennyivel evezett át törökön-németen s a maga bűnén, szívós maréknyi hegyi népek ennyivel halhatatlanok. De ahol ez a kevéske tudat is kialszik, ott hiába hagyomány, érték, föld... a magyar tudat hatvan éve bomlik-foszladozik” (Németh László 1933). 1918 Gyulafehérvár, majd Trianon, aztán az erdélyi bevonulás néhány éve után a máig tartó félelem s az alkalmazkodás kényszere. A Felföld és Délvidék sorsa ugyanígy írható le csak más szereplőkkel, mert Moszkva Konstantin városának és szép díszletekkel eltakart despotizmusának történelmi öröksévé tette magát (a harmadik Róma), és ez már régen a mi életünk.

Vegyünk néhány jellemzőt: ha békén hagyod a rendszert, az is békén hagy téged (ld. a Kádár-kor „aki nincs ellenünk az velünk van” jelszava), a személyes kapcsolatok dominanciája (a közös üzleti érdekek, hasonló szabadidős tevékenység, közös olvasmány és filmélmények stb.), a patriarchális viszonyok (minden megbeszélésen a főnökhöz fordulni, jelezve, csak a legfelsőbb szinten intézhető el ügyünk – bár tudjuk, fizikai lehetetlenség, hogy ez valóban így működjön), erőt kell sugározni (ügynöki olyan részletekre, mint a külsőségek, az autó márkája, a megjelenésünk, jó, ha titkár, testőr, sofőr is van velünk), a média- és egyéb kapcsolatainkra való hivatkozások (a névjegyektől a honlapokig) s a legalapvetőbb: a képesség valótlanosságok határozott állítására, rezzenéstelen arccal vállalni, hogy csak az igazság egy részének kibontására van lehetőségünk.

Életem nagyobbik felét ama „kettős neveléssel” jellemezhető korban éltem, s bár nem ismertem meg „minden rontást és minden kocsmát”, de eleget láttam ahhoz, hogy észrevegyem: a hatalom megszerzése és megtartása érdekében a becsület, a barátság már nem erős, mindenki által büszkén vállalt érték. Az erő kultusza győztest kíván, és egyetlen győztes maradhat csak a porondon. Németh László írta, hogy „az igazi gazember mindent a korrektség vértjében csinál, s akit ragaszkodása az igazsághoz egy boldogtalan korban hazudni kényszerít, annak nincs többé megállása, újra és újra hazudnia kell”.

Míg szüleim két világháborút átélve a békét, magam a szabadságot, az emberhez egyedül méltó életformát tekintettem gyermekkoromtól olvasmányaimból, a köröttem élők élettörténeteinek példájából a legfontosabbnak, de kamaszkoromban 1956 elzúgott forradalmával s a megtorlással a történelem rádöbbsentett: társadalmi méretekben szabadságról nem álmodhatunk. Így elmondhatom, hogy nem az egyetemen hallottam arról hogy „a szabadság az emberi történelem legmélyebb értelme: az állandó vágy, harc és törekvés a despotizmussal szemben...” (Montesquieu). Emberhez méltó életet csak szabadságban: fizikai-szellemi-lelki szabadságban élhetünk. És kezdtük ama orosz-szovjet regényekből már megismert „fortocskákat” – szellőzőablakokat – nyitogatni, amelyeknek a szibériai hidegben az a funkciója, hogy ajtónyitogatás nélkül lehessen friss levegőt engedni a lakásba. (Ami az egyetértést illeti, azt hiszem, arra még unokáimnak is várniuk kell...)

1956-ban gimnazista voltam, láttam a szabadság angyalát, s aztán érzékeltem a döbbsent csendet, tudtunk a halálsoron levőkről, az internált tízezrekről. A mobiltelefonos híradást számunkra 1950 óta a mindennapos kenyérért való sorbanállások hírközlése jelentette, persze ismertük a közmondást is: „hallgatni arany, beszélni Andrassy út 60”. A forradalom elzúgott, s én Széchenyi hitével egy életre a reformok mellett köteleztem el magam. Csak a párbeszédekben hiszek, amikor meggyőzni és nem legyőzni akarunk másokat. A „hatalom” – görögből vett latinnal dynamis, azaz dinamikus, növekvő, előretörő – lényegéből következik, hogy mindent maga alá akar gyúrni, feltétlen hódolatot kíván. Az már a belső cenzúra jelenléte, ha elfogadjuk, hogy a mindenkori hatalom kényétől-kedvétől való függésünk a történelem kényszere volna. A szabadságvágy s a párbeszéd keresése a világ más tájain talán könnyen összeegyeztethető lenne. Én személyes szabadságomat csak akkor éreztem biztosítottnak – immár negyedszázada a tanári pályán –, amikor állampolgárként hordtam zsebemben a világútlevelet. Bár jártam már többször addig is nyugaton – de úgy kaptam a kiutazási engedélyt, mint a pedagógusnapi jutalmat vagy oklevelet ajándékkul. Hazámat pedig nem a köztársaság kikiáltásának pillanatában – ahol én is ezekkel örültem a téren a déli harangszónak is – vagy a választás éjszakáján az MDF győzelmének bejelentésekor, hanem csak 1991 nyarán Silov altábornagy búcsúzása után éreztem szabadnak.

Azt hiszem, a tudomány a mai kor legnagyobb vesztese. Ez az egyetemeinken és a magyar tudományos élet majd minden szintjén tapasztalható gondok rossz kezelésének a következménye (hivatali-igazgatási, pénzügyi és tömegtájékoztatási hibák). Látjuk a javításokra hozott intézkedéseket, de azt is, hogy a folytonos súrlódás, egymás kínzása jobban összekapcsolja az embereket, mint az egyforma gondolkodás vagy megbeszélés. A megfelelési kényszer vagy csak feltűnési vágy meglepő teljesítményei közül néhány: az irodalmi kánon (kánonok) megtámadása – a nemzeti radikális oldal folyamatosan átkozva a liberálisokat, szabadkőműveseket, szokatlan indulattal támadja a népnemzeti gondolat

legjobbait. Könnyen elfelejthetnénk ezt, ha nem látnánk éppen ezeknek a nemzeti műhelyeknek, egyre nehezebb helyzetét, gyakorta nyilvánvaló ellehetetlenítését. A nemzeti közép szellemi őrhelyei évek óta napi gondokkal küzdenek a pályázatírások elfogadásának bizonytalanságában, miközben „a legfőbb központhoz” közeli újonnan induló műhelyek – hasonlóan a külföldről is támogatott liberális szellemi központokhoz – nagyon komoly adományokhoz jutnak.

Az internet a korlátlan lehetőségek – egyben a korlátlan felelőtlenségek – eszközeként 2014 óta repíti világgá, hogy „Petőfi Sándor gr. Széchenyi István fia volt”, s „a Magyar Tudományos Akadémia a szabadkőművesség fellegvára”. Terjedelmes videóban állítja ezt Drábik János (130 ezer megtekintés). Illyés Gyulát ma jelentős támogatás és olvasói népszerűség birtokosai gyalázzák, mert Rákossival, Kádárral, Aczéllal kezét fogott. Illyés, a „pater familias”, élni akaró nemzetét képviselte, a szegényeket is – ha kellett kompromisszumokkal is, mint Kodály, Szentágothai és Németh László s még néhány millió magyar.

Patrubány Miklós, a Magyarok Világszövetségének immár húsz év óta elnöke „felkutatta”, „megtalálta”, s most „közzétette a nagyvilágnak”, hogy „az *Élet és Irodalom* 1957. szeptember 13-i száma közölte a magyar írók gyalázatos, nemzetárulói nyilatkozatát”. A sok aláíró író között ott van Illyés Gyula, Németh László, Szabó Lőrinc, Veres Péter, Kodolányi János, Weöres Sándor, Pilinszky János, Csoóri Sándor is. („A magyar írók tiltakozása az ENSZ ötös-bizottsági jelentés közgyűlési tárgyalása ellen.”) Eddig az internetes hír – sokezer kattintással. Ezt a hírt én 1957-ben gimnazistaként olvastam az akkor induló egyetlen irodalmi-közéleti lapban, a 69 540 példányban kéthetente megjelenő *Élet és Irodalomban*. Százezrek tudták ezt, 15 éve is közzétették már, s azt is, hogy az állítólagos aláírók bebörtönözött írótársaikat remélték ezzel védeni. A magyar írók Gond és hitvallás kezdetű 1956. december 22-i nyilatkozata után („Erkölcset legyen munkánk talpköve...” – Tamási Áron fogalmazása) százakat vittek börtönbe, ezeket internálótáborokba. Hogy a halálsorra kijelölt írótársak életét megmentse, 1957-ben a szabadlábban levő írók nyilatkozatot írtak alá. Ki lehet lelkiismeretük bírója? Kik ők, akik ma ítélkeznek, és milyen jogon? Hajdani elkötelezett kommunistaságukat kompenzálják, vagy csak tudatlanok?

Mi akarjuk megszabni, ma meddig volt helyes elmenni az előző század jeleseinek a kompromisszumokban? Bizánc és Moszkva egyenes öröksége az olyan kézi vezérlés, amikor tudatlanságból – immár a világháló segítségével – piedesztált építenek, amelyre állva erkölcsi igazságot szolgáltatnak.

Drábik János MVSZ stratégiai bizottsági elnök többször ismételve, hogy Orbán Viktor nagy híve és csodálója, tudja: „Csoóri Sándor magasrangú szabadkőműves”..., s „Jelenleg egy rejtett hálózatban működő erő harcol a magyarság ellen. Egy talmudista, erkölcsi gátlás nélkül működő szabadkőművesség, ami valamiért magyargyűlölő és ízig-vérig magyarelles. Most is dominanciája van a talmudista erkölcsi rendszernek” – 3279 megtekintés az interneten. „Széttört tükör cserepei vagyunk mi / Egyek és darabonként mást mutatók” – írta Sipos Gyula, a Györffy-kollégista földosztóbiztos, NÉKOSZ-szervező – akit az

ifjúkori barát és pályatárs, Fekete Gyula sarzsi nélküli tábornoknak nevezett. És hogy a cserepeknél maradjunk, Csoóri Sándor 1991-ben a Magyarok Világszövetsége elnökeként „a mozaikdarabjaira töredezett nemzet” lelki egyesítésére vállalkozott. Oka van, hogy életében mesterlövészek lőtték, s most halála után is gyalázzák. Csoóri Sándor „jelenléte közösségeket teremtett, egy különleges nemzeti szabadkőművességet, amelyben összetalálkozott a magyarság és a szabadságvágy, sőt: maga a szabadság. Mindaz tehát, ami a kádárizmus hatalmi rendszerének a legfőbb ellensége volt. Amit itt hagyott, az egy tündöklően tehetséges, vibráló, örökké kíváncsi szellem, felelős közéleti ember kínálta kép, benne egy korszak sajátos tükre, amely egyszerre mutatta meg annak vétkeit, kisszerű korlátoltságát és meghaladásának útjait. Nem véletlen, hogy ismereteink szerint senkiről nem gyűlt fel a titkosszolgálati gyűjteményekben nagyobb terjedelmű megfigyelési anyag – önmagában is bámulatos példajaként a hatalom korlátoltságának és aljasságának. Akárhogyan vesszük is, de paradox módon az így kiváltott hatás is, mint a recepció szélsőségesen torz fejezete, valamiként része az életműnek...” (Gróh Gáspár emlékezése).

1989 és 2001 között az MVSZ elnökségi tagjaként, az Anyaországi régió elnökeként közvetlen munkatársa voltam, s megtisztelt bizalmával, barátságával. Ő írta: „a nemzetek nem külső körülmények miatt szoktak meghanyagatni, hanem belső hibáik miatt. Felemelkedésüket sem külső tényezők segítik, hanem a legbelső erényeik.”

Hiába igyekezett Csoóri Sándor a világ magyarságának összefogására összekötni a liberális urbánus és a nemzeti népi gondolatot, nagy erők dolgoznak azon, hogy életműve ne alakítsa közgondolkodásunkat. Sokak számára megbízóktól kapott feladat (mások ezt tudatlanságuk okán magánszorgalomból teljesítik): nem szabad, hogy a nemzet szellemében és lelkében is elkészüljenek az igazi magyar, egyben európai értékeket képviselő életművek.

Az 1981-es lengyel tragédia hajnalán éppen írószövetségi közgyűlést tartottak, amikor Papp Árpád költő, műfordító felszólalásában az 1956-os forradalom 25. évfordulójára emlékeztetett. Idézem Kerényi Grácia hozzá írt levelét: „Kedves Kollégám, nem tudtam, hogy maga ennyire fiatal, és örülök, hogy éppen maga mondta el, amit elmondott. Ne várja, nem várhatjuk, hogy ez az Írószövetség ma úgy viselkedjék, ahogy a lengyel Írószövetség 1956-ban a magyar forradalom vérbefojtása után. Nem várhatunk ettől az intézménytől semmit. Mindig csak saját magunktól. Üdvözli Kerényi Grácia, 1981. dec. 13.” 1986-ban Albert Gábor mondott nagyhatású beszédet – kiváltva a hatalmasok megdöbbenését, de akkor mi már régóta nem 1956 népe voltunk.

Megfélemlítés, a hatalomhoz való túlzott alkalmazkodás vagy a kényelmes beletörődés egy példajaként: néhány éve Fekete Gyulára emlékezve gyűltünk össze az Írószövetség székházában, s négy volt elnök mondta el, hogy ők javasolták Kossuth-díjra, de a döntnökök kihúzták a nevét a listáról. Én ezután leírt méltatásomat zsebre téve csak annyit mondtam: hogy tudtommal közülük

egyetlen elnök sem mondott le a Magyar Írók Szövetsége javaslatának semmi-bevétele miatt, szerintem ezért nem lehet az Írószövetség többé a nemzet szellemi parlamentjévé. És mert most már kettő (?) is van belőle.

Németh Lászlóra hivatkozva hiszem, hogy Közép-Európa lehetne a minőség jövője, s a térségünkben kiáramló gazdag nyugati országokban szerencsét, kalandot, több pénzt vagy csak nyugalmat kereső milliók – köztük magyar százazrek – újra otthonuknak fogják érezni szülőföldjüket.

Amihez persze támaszkodni kellene az elmúlt század nagy hazai és közép-európai tudósaink, művészeink életműveinek tanulságaira (például arra, hogy Kodály Zoltán, Bartók, Dohnányi, Rippl-Rónai, Móricz, Ady, Babits, Kosztolányi a nagy háború végén, az első magyar köztársaságtól nemzeti megújulást vártak – de a bolsevik terror óriási csalódást jelentett számukra), hatékonyabban kellene védeni a magyar vidéket – ahol két megyényi területen az autópályák, áruházak, parkolók miatt már sohasem lesz szántóföldi kultúra –, biztosítani, hogy legközelebb ne magas aranykoronaértékű termőföldet betonozzanak le az újabb üzemek létesítésekor, ne legyen a biogazdálkodás mintaszövetkezete a privatizáció áldozata, sokkal jobban segíteni a kis- és középgazdaságokat, a helyi törekvéseket (erre most a világválság külön is lehetőséget kínál), vigyázni jó hírűnkre a nagyvilágban, ragaszkodni a hírközlések tisztességéhez, s bár naponta hallom, olvasom, hogy „háború van”, mintha csak flamandok és vallonok volnánk – de ezt elsősorban a világválság, az emberi túlfogyasztás, az értékeinket tagadó pusztán profitérdekelt globális tőke, az anyagi javak túlnyomó többségét birtokló, embertársaik sorsa iránt közömbös kevesek uralmi törekvései és persze a bennünk is megbújó szervilizmus, a kiszolgáltatottság miatt érzett szorongásunk ellen kell viselnünk, nem pedig lelkesedni rest honfitársaink ellen. Párbeszédre van szükség. „Mert egyszer béke lesz...” Közösségeink összetartója csak a másik embert becsülő szeretet lehet. Biztató, hogy a 2020-as év szava: az „egymás” lett. A Világ, a Babits által „magát tépő Hazámnak” nevezett Európa javítását is önmagunkon kell kezdenünk.

Hogy mit ajánlanék a bizánci gondolkodás ellenszeréül?

Azt a tudást, hogy mindnyájan felelősek vagyunk Hazánk állapotáért, hogy merjünk magyarok maradni, a „szabadon szolgál a szellem” Keresztury-féle mondat megértését és elfogadását. Elhinni Teleki Pálnak, hogy „a mai kor problémája nem gazdasági, hanem lelki. Hit kell, hogy megküzdhessünk vele... Ha egyszer eszébe jutna az embereknek, hogy világtörténelmet az összetartozandóság és nem az ellentétek alapján írjanak, ha ezt tanítanák az iskolákban, ha ezt éreznék az államférfiak és nem a pillanatnyi múltot, akkor könnyű feladat volna az embereket összehozni...” Azt, ami például az Eötvös Collegiumnak – számomra a legfontosabb közösségi térnek – évszázada igazi szelleme, egyben a nemzetnek és nagyvilágnak továbbadásra érdemes közösségi példája, hogy

az értékek elismerése és megbecsülése a különböző vélemények tiszteletben tartása mellett mindig ott van másra át nem hárítható erkölcsi felelősségvállalásunk. Ott van egymás tekintetének keresése és kézfogásra kinyújtott karunk.

„Egy és más dolgot, ami írás közben eszembe jut idefoglalok, mert természetellenes lenne elvetnem őket...” (Plutarchos)

Egy gépházi segédmunkában töltött év után előfelvettként kerültem az ELTE ún. „Duna-rekesztő” magyar-történelem szakára, a Fácános nevű tömegszállás és a Róbert Károly körúti laktanya után az Eötvös Kollégiumba. A KISZ-munka számomra a Glatz Ferenc által kitalált BEAC-KISZ-aktíva volt, sok jó társammal az egyetemi tömegsportot, elsősorban a kosárlabda-életet élénkítettem. Személyes sorsom vidéki tanárként is megkímélt a kísértésektől: nem kellett börtönbe mennem, vagy jelentéseket írnom, amikor pedig a skalpom már értékesebb lett volna, akkor elegendő volt egy határozott nemet mondanom. A kísértés számomra az volt, hogy amikor mint volt Eötvös-kollégistát (aki kaposvári tanárként, a Baráti Kör tagjaként gyakran jártam Budapestre, s olyankor a Ménesi úton aludtam, illetve gimnazista tanítványaim közül többen tanultak ott) hajdani igazgatóm, Tóth Gábor engem javasolt utódjául, a feltétel az volt, hogy párttag legyek. Köpeczi Béla miniszter és Óvári Miklós, az MSZMP második embere – volt Eötvös-kollégisták – személyes győzködése ellenére sikerült nemet mondanom. A jó lelkiismeret: érezni, hogy nem tehettem másként. Az, hogy mégis kineveztek, s az Egyetemi Tanács mellém állt – már nagyobb, általam akkor nem ismert összefüggésekre utalt. Elviseltem a csikorgószavú felolvasókat, nem vitatkoztam a pártkongresszusok irányelveiről, a marxista etikáról, esztétikáról, a lenini tükrözésemletről. Az újságokat csak az utolsó oldalon, a sportrovatnál olvastuk, természetesen tartottuk, hogy a hiteles szó visszaszorult négy-öt ember közé, Sipos Gyula szavaival: „tudomásul vettük a tribünök rangsorait, nem zártuk el a televíziót akkor sem, amikor abból a pléhkakas kukorékolt”. Mert mi olyan gyávák vagyunk, hogy már semmitől sem félünk.” A párttag-felvételekről tudtuk, hogy a pártonkívüliek éppen tisztogatják sorikat. Akik a nemzet sorsán javítani akartak, azokat barátoknak, vitapartnereknek tekintettük (a gimnáziumban 46 tanárból 6 volt párttag, a helyi főiskolán a 60 tanárból 6 volt pártonkívüli), de soha nem nehezteltünk azokra, akik párttagként igyekeztek érvényesülni, vagy egyszerűen nyugodtan dolgozni. Azt tanultam meg, hogy a törésvonal mindig a jó és a rossz között, Fekete Gyula szavaival, az Élet- és Halál-pártiak között húzódik.